

MỘT SỐ BIỆN PHÁP GIÁO DỤC NGÔN NGỮ CHO TRẺ MẪU GIÁO THÔNG QUA CA DAO, ĐỒNG DAO

TS. NGUYỄN THỊ THANH HUỲN

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên

1. Đặt vấn đề

Đối với sự hình thành và phát triển nhân cách con người, đặc biệt là trẻ mẫu giáo (TMG), ngôn ngữ giữ một vai trò rất quan trọng, ngôn ngữ không chỉ là phương tiện để giao tiếp, là công cụ để tư duy mà ngôn ngữ còn là phương tiện để giúp trẻ nhận thức được thế giới xung quanh. Để giáo dục ngôn ngữ (GDNN) cho TMG, có thể thực hiện qua nhiều con đường khác nhau. Một trong những con đường mang lại nhiều hiệu quả đó là thông qua tiếp xúc với các bài ca dao, đồng dao.

Với trẻ em, ca dao, đồng dao rất quen thuộc và gần gũi, trẻ không chỉ được học ở trường, ở lớp mà còn biết được qua lời ca, câu hát của bà, của mẹ hay qua các trò chơi dân gian. Ca dao, đồng dao là những câu vè ngắn gọn, có âm điệu vui nhộn, dễ nhớ, dễ thuộc. Nét đặc biệt này đã thu hút trẻ vào việc học và chơi với những bài ca dao. Khi trẻ đọc và hát ca dao, đồng dao chính là lúc trẻ rèn luyện phát âm, luyện khả năng nói lưu loát, rõ ràng, mạch lạc. Hơn nữa, qua ca dao, đồng dao, trẻ còn được tiếp xúc với ngôn ngữ nghệ thuật với cách ví von, so sánh giản dị, gần gũi. Như vậy, ca dao và đồng dao có tác dụng GDNN cho trẻ, đáp ứng được nhu cầu giao tiếp của trẻ với mọi người xung quanh. Đồng thời, nó còn là phương tiện giúp trẻ tham gia vào hoạt động học tập, vui chơi thông qua đó phát triển toàn diện nhân cách.

Trên cơ sở nghiên cứu lí luận và thực tiễn về sử dụng ca dao, đồng dao trong GDNN cho TMG, trong phần trình bày dưới đây, chúng tôi đề xuất và phân tích một số biện pháp nhằm nâng cao hiệu quả của GDNN cho TMG một cách hiệu quả thông qua sử dụng các bài ca dao, đồng dao.

2. Thiết lập mối quan hệ giữa ca dao, đồng dao và nội dung giáo dục ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo

Một trong những biện pháp quan trọng là cần thiết lập mối quan hệ giữa mục tiêu sử dụng ca dao, đồng dao và mục tiêu GDNN cho TMG. Mục tiêu GDNN cho TMG nhằm giúp: giáo dục chuẩn mực ngữ âm; hình thành và phát triển vốn từ; phát triển lời nói mạch lạc; phát triển ngôn ngữ nghệ thuật; giáo viên (GV) cần phải xác định mục tiêu GDNN nào ở trẻ và mức độ kĩ năng hình thành. Trên cơ sở đã xác định mục tiêu GDNN và mức độ kĩ năng cần hình thành

cho các em, GV mầm non lựa chọn bài ca dao, đồng dao để thiết kế hoạt động (bài học) phù hợp. Cùng một nội dung, GDNN có thể được thực hiện thông qua nhiều bài ca dao, đồng dao và ngược lại một bài ca dao, đồng dao cũng có thể được thiết kế dưới nhiều hình thức tổ chức hoạt động khác nhau nhằm giáo dục nhiều nội dung ngôn ngữ. Cụ thể:

- Sử dụng trong tổ chức hoạt động dạy học (tiết học cho trẻ làm quen với tác phẩm văn học hoặc khám phá môi trường xung quanh). GV mầm non căn cứ vào mục tiêu GDNN cần nhắc lựa chọn bài ca dao, đồng dao nào đưa vào dạy với tư cách như là hoạt động khởi động của tiết học hoặc hoạt động trọng tâm nhằm thực hiện mục tiêu bài học và mục tiêu GDNN;

- Sử dụng trong tổ chức hoạt động giáo dục khác. Căn cứ vào chủ điểm, mục tiêu và nội dung GDNN mà chủ điểm giáo dục thực hiện, vận dụng mối liên hệ giữa ca dao, đồng dao và nội dung GDNN vào quá trình tổ chức, sử dụng ca dao, đồng dao hợp lí đảm bảo tổ chức một cách tốt nhất nội dung của chủ điểm giáo dục, mục tiêu sử dụng ca dao, đồng dao. Chủ điểm giáo dục được thiết kế thực hiện dưới nhiều hoạt động, GV mầm non khi thiết kế dạng hoạt động có thể vận dụng hoạt động sử dụng ca dao, đồng dao như là một trong những hoạt động tổ chức chủ điểm giáo dục trên cơ sở đảm bảo mục tiêu của hoạt động, nội dung hoạt động, hình thức tổ chức hoạt động.

3. Xây dựng quy trình sử dụng ca dao, đồng dao nhằm giáo dục ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo

Biện pháp này nhằm cung cấp cho GV mầm non quy trình tổ chức sử dụng ca dao, đồng dao nhằm nội dung GDNN cho TMG lớn (TMGL) có tính khoa học, hệ thống để thực hiện GDNN cho học sinh. Trên cơ sở đó, tổ chức hoạt động giáo dục (bài học) theo trình tự khoa học, đảm bảo hiệu quả giáo dục. Quy trình sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho trẻ mầm non bao gồm các bước:

Bước 1: Xác định mục tiêu GDNN cho TMGL

Ở bước này, GV cần xác định được mục tiêu GDNN cụ thể cho TMGL, thuộc nội dung chủ đề nào, ví dụ như chủ đề quan hệ với bản thân, với môi trường xung quanh, chủ đề thực vật, động vật, nghề nghiệp, gia đình, quê hương đất nước...

Bước 2: Tích hợp mục tiêu tìm hiểu về bài ca dao, đồng dao với mục tiêu GDNN

GV cần lồng ghép, tích hợp mục tiêu tìm hiểu nội dung bài ca dao, đồng dao và mục tiêu của GDNN. Mục tiêu của GDNN hướng đến quá trình giúp học sinh có thêm vốn từ, phát âm từ chính xác, phát triển ngôn ngữ nghệ thuật... Mục tiêu này được gắn kết chặt chẽ với mục tiêu tìm hiểu nội dung ca dao, đồng dao. Ca dao, đồng dao phản ánh nét văn hóa của dân tộc, do đó mà sử dụng ca dao, đồng dao là một hình thức gắn kết đồng thời lấy yếu tố tự nhiên, yếu tố dân gian làm phương pháp tác động đến học sinh. GV mầm non cần xác định được nhiệm vụ chính là sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho học sinh, mục tiêu của GDNN cũng chính là mục tiêu của sử dụng ca dao, đồng dao.

Bước 3: Xác định nội dung GDNN lựa chọn ca dao, đồng dao ưu thế khai thác sử dụng

Căn cứ vào chương trình chăm sóc giáo dục TMG, căn cứ nội dung GDNN cho TMG từ nội dung này, GV tiến hành phân chia thành những đơn vị kiến thức nhỏ hơn để tổ chức giáo dục cho trẻ. GV rà soát, lựa chọn những bài ca dao, đồng dao ưu thế để thực hiện các nội dung GDNN đã xác định. Việc lựa chọn ca dao, đồng dao cần cân nhắc nội dung của bài, phương thức tổ chức giáo dục cho trẻ.

Bước 4: Thiết kế bài học, hoạt động có sử dụng ca dao, đồng dao

Lựa chọn hình thức tổ chức sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMG trên cơ sở đó thiết kế bài học (hoạt động) có sử dụng ca dao, đồng dao. Bài học có thể được thiết kế dưới dạng hoạt động dạy học trên tiết học hoặc hoạt động giáo dục khác (hoạt động vui chơi, hoạt động tham quan, đi dạo, hoạt động ngày hội, lễ...). Quá trình thiết kế bài học (hoạt động) của nhà giáo dục cần phải tính đến phương pháp sử dụng ca dao, đồng dao, phương pháp hỗ trợ khác và hệ thống trang thiết bị, phương tiện tổ chức bài học (hoạt động) đảm bảo hiệu quả.

Bước 5: Tổ chức thực hiện

Quá trình thực thi giáo án hoặc bản kế hoạch đã thiết kế trên cơ sở vận dụng hệ thống các phương pháp, phương tiện tổ chức hoạt động gắn với điều kiện về không gian, thời gian cụ thể. Nhà giáo dục phải giữ vai trò là người tổ chức, định hướng và điều khiển, giám sát thường xuyên quá trình lĩnh hội tri thức, quá trình phát triển ngôn ngữ ở trẻ.

Bước 6: Đánh giá kết quả

- Nhận xét, đánh giá kết quả thực hiện bài học (hoạt động) so với mục tiêu của hoạt động (bài học) đặt ra;

- Đánh giá về thực hiện mục tiêu của bài học (hoạt động) đặt ra, những gì đạt được và mục tiêu nào chưa đạt;

- Đánh giá và nhận xét quá trình tham gia hoạt động của trẻ về tinh thần ý thức, thái độ và hứng thú tham gia;

- Nhận xét những ưu điểm đạt được và những hạn chế còn tồn tại trong quá trình sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMG trên cơ sở đó phát hiện những ưu điểm và hạn chế trong từng bước sử dụng ca dao, đồng dao đồng thời rút kinh nghiệm để hoàn thiện quy trình tổ chức sử dụng ca dao, đồng dao ở giai đoạn tiếp theo.

4. Thiết kế hoạt động sử dụng ca dao, đồng dao nhằm giáo dục ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo lớn

Biện pháp này nhằm giúp GV mầm non xây dựng được giáo án (hoạt động) sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMG phù hợp về mục tiêu, nội dung, phương pháp dự kiến trên cơ sở đó định hướng cho quá trình tổ chức thực hiện.

4.1. Thiết kế hoạt động trong dạy tiết học cho trẻ làm quen với tác phẩm văn học, khám phá môi trường xung quanh

Tiết học cho trẻ làm quen với tác phẩm văn học, khám phá môi trường xung quanh ở trường mầm non được thiết kế dưới dạng tổ chức hoạt động dạy học. Nội dung hoạt động trong tiết dạy được cấu trúc như sau:

1. Mục tiêu: Căn cứ vào mục tiêu của bài học. GV xác định mục tiêu về kiến thức; mục tiêu về thái độ tình cảm; mục tiêu về hành vi cần đạt ở học sinh;

2. Chuẩn bị: Phương tiện tổ chức hoạt động cần thiết;

3. Các hoạt động dạy học cần thiết: Được trình bày theo thứ tự: hoạt động 1, hoạt động 2, hoạt động 3. Mỗi bài học được cấu trúc thành 1 tiết học, một tiết học có thể gồm từ 2 hoạt động trở lên.

4.2. Thiết kế hoạt động sử dụng ca dao, đồng dao nhằm giáo dục ngôn ngữ trong tổ chức hoạt động vui chơi, hoạt động ngày lễ, hội, hoạt động tham quan, đi dạo

Thiết kế một hoạt động giáo dục có cấu trúc như sau:

1/ Mục tiêu hoạt động: Trẻ đạt được những gì sau hoạt động;

2/ Thời lượng: Dự kiến thời gian cần thiết để thực hiện hoạt động;

3/ Quy mô hoạt động: Xác định rõ quy mô tổ chức theo nhóm, theo tổ, theo lớp, theo khối lớp hay theo toàn trường);

4/ Tài liệu và phương tiện;

5/ Các bước tiến hành: Bao gồm 3 bước (Chuẩn bị - Tiến hành hoạt động - Tổng kết đánh giá hoạt động);

6/ Tư liệu tham khảo.

5. Đa dạng hóa các hình thức tổ chức hoạt động giáo dục ở trường mầm non theo hướng sử dụng ca dao, đồng dao nhằm giáo dục ngôn ngữ cho trẻ

Hoạt động giáo dục ở trường mầm non thường được thực hiện theo các chủ điểm giáo dục, mỗi chủ điểm giáo dục được thiết kế theo các hoạt động. Nhà trường cần đa dạng hóa các hình thức tổ chức hoạt động trong thực hiện chủ điểm giáo dục; tức là một chủ điểm giáo dục cần được thiết kế về mục tiêu, nội dung chủ điểm trên cơ sở đó lựa chọn hoạt động thích hợp để tổ chức thực hiện. Có thể thiết kế hoạt động thực hiện chủ điểm giáo dục như: hoạt động ngày lễ, hội; hội thi bé khỏe, bé ngoan, hội vui trò chơi dân gian,... gắn với các dịp ngày lễ, tết, ngày kỉ niệm trong năm. Nhiệm vụ của GV mầm non là phải xác định được chủ điểm giáo dục, mục tiêu giáo dục, nội dung giáo dục trên cơ sở đó thiết kế hoạt động cụ thể và sử dụng ca dao, đồng dao. Đối với mỗi dạng hoạt động, khai thác nội dung GDNN ưu thế qua đó hình thành ở học sinh khả năng sử dụng ngôn ngữ tương ứng như phát triển vốn từ, hiểu đúng ngữ nghĩa của từ, sử dụng từ đúng mục đích, hoàn cảnh giao tiếp... Xem hoạt động sử dụng ca dao, đồng dao như là hình thức, phương pháp thực hiện chủ điểm giáo dục mà mục tiêu hướng đến là phát triển ngôn ngữ cho TMG.

6. Tăng cường đầu tư cơ sở vật chất, đảm bảo các điều kiện hỗ trợ cho việc sử dụng ca dao, đồng dao trong quá trình giáo dục trẻ

Tăng cường cơ sở vật chất, thiết bị phục hỗ trợ cho hoạt động nhằm GDNN cho TMG là việc làm rất cần thiết vì đây là những điều kiện để quá trình tổ chức sử dụng ca dao, đồng dao được diễn ra đạt hiệu quả cao. Những điều kiện về sân chơi, phương tiện tổ chức hoạt động GDNN có sử dụng ca dao, đồng dao cho trẻ như băng rôn, thẻ màu, dụng cụ chơi, ... là những yếu tố cần thiết cho việc tổ chức hoạt động GDNN. Suu tầm các hình ảnh về các trò chơi dân gian, phương tiện trực quan nhằm tạo sự hấp dẫn của chủ đề GDNN hoặc chủ điểm của hoạt động giáo dục đều là những yếu tố không thể thiếu trong sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMG.

Quá trình tổ chức sử dụng ca dao, đồng dao sẽ không hệ thống, thiếu tính khoa học nếu không có tài liệu hướng dẫn sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMG. Tài liệu hướng dẫn sử dụng ca dao, đồng dao giúp cho GV mầm non có được những căn cứ khoa học trong thiết kế và tổ chức thực hiện, đồng thời là kim chỉ nam đối với GV mầm non trong tổ chức hoạt động thực hiện. GV mầm non cần phải được trang bị kiến thức về ca dao, đồng dao, sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMGL (như số lượng bài ca dao, đồng dao, ý nghĩa, nội dung của bài và cách thức sử dụng, hình thức sử dụng).

GV mầm non là người trực tiếp sử dụng ca dao, đồng dao nhằm giúp trẻ có vốn từ phong phú thêm, phát âm chuẩn hơn, lời nói trong sáng, mạch lạc hơn. Quá trình này đòi hỏi GV phải là người có năng lực sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN cho TMG như hiểu về ca dao, đồng dao, về mối quan hệ giữa ca dao, đồng dao và nội dung GDNN cho TMG, có kĩ năng thiết kế và tổ chức hoạt động sử dụng ca dao, đồng dao để hiện thực hóa mối quan hệ giữa ca dao, đồng dao và nội dung GDNN trong thực tiễn.

7. Kết luận

Có thể thấy, ca dao, đồng dao rất phong phú đa dạng. Mỗi bài ca dao, mỗi khúc đồng dao đều chứa đựng những giá trị văn hóa nhất định, ca dao, đồng dao sẽ là một phương tiện hữu hiệu để GDNN cho trẻ. Vì vậy, muốn thực hiện tốt mục tiêu GDNN cho TMG, đòi hỏi cán bộ quản lí giáo dục cần nhận thức đầy đủ vai trò của sử dụng ca dao, đồng dao nhằm GDNN học sinh, nhận thức được các điều kiện cần và đủ để sử dụng ca dao, đồng dao đảm bảo tính hiệu quả trong công tác giáo dục. GV mầm non cần có vốn kiến thức về ca dao, đồng dao, nhận thức được mối quan hệ giữa sử dụng ca dao, đồng dao và GDNN cho TMG, nhận thức được sự cần thiết vận dụng quy trình sử dụng ca dao, đồng dao để thực hiện mục tiêu, nhiệm vụ, nội dung GDNN cho trẻ, đồng thời GV mầm non phải là người có năng lực thiết kế hoạt động, xây dựng kế hoạch tổ chức hoạt động giáo dục.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đào Thanh Âm (2005), *Giáo dục học mầm non tập 1-2-3*, NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
2. Phương Hoa, Bùi Hà Mi (2004), *Bé với khúc đồng dao*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
3. Nguyễn Xuân Khoa (2009), *Phương pháp phát triển ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
4. Triều Nguyên (2004), *Tìm hiểu đồng dao người Việt*, NXB Thuận Hoá.
5. Đinh Hồng Thái (2012), *Phát triển ngôn ngữ tuổi mầm non*, NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.

SUMMARY

Basing on theoretical and practical research of using folk songs and children' songs in language education for pre-school children, the author proposes some measures to enhance results of language education for children effectively through these songs like: establish relationship between folk songs, children ones and language education content to early childhood, build process and design these songs using activity; diversify forms of working organization in kindergarten and ensure the support conditions to using them in children education process.